

Οι συγκυρίες της ιστορίας ανέδειξαν τον ισλαμικό θεμελιωτισμό σε κύρια, αν όχι μοναδική, πρόκληση στις πολιτικές και οικονομικές ορθοδοξίες του φιλελευθερισμού, ενώ η επαναστασιοποίηση της γεωγραφίας, μετά τον μακρό παροπλισμό της στη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, αναβάθμισε το ρόλο της Τουρκίας σε μία περιοχή, η οποία, λόγω των ενεργειακών της πηγών και των διακυβευομένων μεγάλων οικονομικών συμφερόντων μπορεί να αποβεί η μήτρα μια νέας γενιάς κρίσεων. Η αναβάθμιση αυτή ενδυνάμωσε το νεοθωμανικό αυτοκρατορικό σύνδρομο της Τουρκίας, η οποία αναζήτησε στους υπερόριους τουρκόφωνους ή (και) τουρκογενείς πληθυσμούς τα ερείσματα της θεσμικής του έκφρασης, αξιοποιώντας και ενισχύοντας, μεταξύ άλλων, την ισλαμιστική παράμετρο της εξωτερικής της πολιτικής.

Από την άλλη πλευρά, οι εξελίξεις και οι συνακόλουθες διεργασίες που προκάλεσε ο γεωπολιτικός σεισμός του 1989 συνέπεσαν με την επιτάχυνση της παλινδρόμησης της διαδικασίας δυτικότροπης εκκοσμίκευσης της Τουρκίας, παλινδρόμησης που είχε αρχίσει από τη δεκαετία του '50 με τις νομοθετικές παρεκκλίσεις από τη λαϊκή υφή του καθεστώτος, οι οποίες οφείλονταν κυρίως σε πολιτικούς ανταγωνισμούς μετά την άνοδο του Δημοκρατικού κόμματος στην εξουσία. Η διαδικασία της εκκοσμίκευσης προσκρούει πλέον στη μαζική ιδεολογικοποίηση του Ισλάμ, το οποίο ο κεμαλισμός είχε αυταρχικά εξοστρακίσει με μία κοσμική ιδεολογία που τελούσε υπό την προστασία των ενστόλων θεματοφυλάκων της. Πόσο, όμως, αποτελεσματική μπορεί να είναι η προστασία αυτή ενόψει της ενίσχυσης του ισλαμικού θεμελιωτισμού και της δυναμικής του "πολιτικού Ισλάμ", την οποία επιταχύνουν τα σεισμικά ρήγματα στον κοινωνικό φλοιό της Τουρκίας, οι τεράστιες οικονομικές της ανισότητες, η έκδηλη ανεπάρκεια των πολιτικών να αντιμετωπίσουν τη γενικευμένη κρίση, καθώς και η σκλήρυνση της στάσης των στρατιωτικών που βλέπουν αμήχανοι την αχρηστία του όπλου της ένοπλης επέμβασης, λόγω μιας ενδεχομένης εκπυρσοκρότησής του με θανάσιμα αποτελέσματα;

Η προβαλλόμενη και ολοένα εντονότερα εξορκιζόμενη, μέσα και έξω από την Τουρκία, απειλή επικυριαρχίας του “πολιτικού Ισλάμ” δεν αποτελεί έκφραση δαιμονολογικών αντιλήψεων, υπαγορευμένων από γεωπολιτικές σκοπιμότητες, αλλά βρίσκει έδραίο έρεισμα στα γεγονότα που συχνά ακολουθούν απρόβλεπτες διαδρομές. Ο ισλαμικός ζηλωτισμός στην Τουρκία δεν οφείλεται βασικά σε λόγους διεθνούς και εσωτερικής συγκυρίας - πράγμα που θα επέτρεπε ενδεχομένως, έστω και δυσχερώς, την αναστροφή της έξαρσής του - αλλά αντίθετα έχει τέτοιο ιστορικό βάθος και ιδεολογική ενδοχώρα - συναρτώμενος με την ψυχολογική ανάγκη της αναζήτησης μιας τουρκικής ταυτότητας θεμελιωμένης σε παραδοσιακές αξίες - που απειλεί άμεσα τη συνοχή του κεμαλικού οικοδομήματος. Η επαναβεβαίωση από το σύνταγμα του 1982 του λαϊκού χαρακτήρα της Τουρκικής Δημοκρατίας δεν επέτυχε να ανακόψει το ωστικό κύμα του ισλαμισμού, όπως δεν επέτυχε και η διά νόμου απαγόρευση της ίδρυσης θρησκευτικών κομμάτων να αποτρέψει την άνοδο στην εξουσία του ισλαμιστικού Κόμματος της Ευημερίας. Είναι δε αμφίβολο πλέον αν υπάρχουν τα περιθώρια και κυρίως οι μηχανισμοί για μια νέα σύνθεση του κεμαλικού εκκοσμικευμένου δυτικότερου κράτους με το σουνιτικό Ισλάμ, η οποία δεν θα παρέβλεπε τις ισλαμικές πολιτιστικές ρίζες των δεκάδων εθνοτικών οντοτήτων της Τουρκίας.

Οι κοινότητες αυτές προλογικές επισημάνσεις αποσκοπούν να δώσουν μια πρόγευση της προβληματικής που διαρρέει η μελέτη που ακολουθεί. Επιμένω στη λέξη πρόγευση, υπό την περιοριστική προσδιοριστική της έννοια, τόσο από ποσοτική, όσο και ποιοτική άποψη. Και τούτο διότι η μελέτη του καθηγητή κ. Ι. Μάζη δεν εξαντλείται στη φαινομενολογία των συμπτωμάτων του ισλαμικού θεμελιωτισμού στην Τουρκία, αλλά ανατέμνει τη δομή του και καταγράφει, ανατρέχοντας στην αφετηρία τους, τις θεσμικές και λοιπές εκφάνσεις του στο πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο. Ο συγγραφέας έχει πλήρη επιστασία του χώρου από προηγούμενες ερευνητικές οδοιπορίες του, έστω και αν στο παρελθόν είχε ακολουθήσει άλλες διαδρομές. Στην εργώδη αναζήτησή του αποκαθιστά καταστάσεις βάνουσα παραμορφωμένες μέσα από τα κάτοπτρα πολιτικών σκοπιμοτήτων και καταρρίπτει δημοφιλή μυθολογήματα, θεμελιωμένα σε διαδοχικά υποστρώματα πλάνης ή άγνοιας. Η αποτύπωση του λαϊκού, ταρκατικού σουνιτικού Ισλάμ και η χαρτογράφηση της δυναμικής του, παρέχουν όχι μόνο το μέτρο της ποιότητας του πονήματος και των αρετών του δημιουργού του, αλλά και τεκμηριώνουν εναργώς την παραπάνω επισήμανση.

Σε αυτή την *ex professo* ανάλυση του φαινομένου του ισλαμικού θεμελιωτισμού στη γείτονα χώρα ο αναγνώστης, συμπερασματικά, θα έλθει αντιμέτωπος με το ζήτημα της ευρωπαϊκής πολιτογράφησης της Τουρκίας, υπό την ειδικότερη μορφή της ένταξής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το οποίο δεν αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερης θεώρησης από τον συγγραφέα και, ορθώς, αφού μια τέτοια αναφορά, στην έκταση που υπαγορεύει η εμβέλεια της προβληματικής του, θα ανέτρεπε την ισορροπία της μελέτης. Το συμπέρασμα, ωστόσο, που συνάγει αχειραγώγητος ο αναγνώστης, ακόμη και ο ανείσακτος στους μαιάνδρους της ευρωπαϊκής συσσωμάτωσης, είναι ότι η Τουρκία απομακρύνεται ολοένα και περισσότερο από τον “ευρωπαϊκό προορισμό” της, παρασυρόμενη από τον άνεμο του ισλαμικού θεμελιωτισμού. Το πρόβλημα δεν εστιάζεται στο επίπεδο της διεύρυνσης του δημοκρατικού ελλείμματος της Τουρκίας και της υστέρησης των οικονομικών της δεικτών, αλλά σε εκείνο της ευρυγώνιας απόκλισης των πολιτισμικών της αξιών από τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές. Η Τουρκία δεν είναι “η μόνη ευρωπαϊκή χώρα της Μέσης Ανατολής”, όπως υποστήριζαν στο παρελθόν οι φίλοι της (Bernard Lewis), αλλά “η μόνη Μεσανατολική χώρα στην Ευρώπη” και ως εκ τούτου θα αποτελούσε τραγική αντινομία η ενεργός συμμετοχή της στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι του οποίου η βασική παράμετρος παραμένει ιδεολογική. Η μελέτη του κ. Ι. Μάζη δεν επιτρέπει οποιαδήποτε σχετική αμφιβολία, ακόμη και σε εκείνους που αρέσκονται να καταφεύγουν στη θαλπωρή των ψευδαισθήσεων.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ
Καθηγητής

